MİMARLAR ODASI
İZMİR ŞUBESİ

EGE MİMARLIK

ISSN 1301-9694
2023/1 117



Göç Kentlerinde Birlikte Yaşam: Bir Sosyal İnovasyon Modeli Olarak Geliştirilen Yaşayan Laboratuvar Deneyimlerinin Gösterdikleri

Erhan Kurtarır, Feral Geçer Sargın, Emel Karakaya Ayalp

MAKALENİN ADI **Göç Kentlerinde Birlikte Yaşam: Bir Sosyal İnovasyon Modeli Olarak Geliştirilen Yaşayan Laboratuvar Deneyimlerinin Gösterdikleri**
Living Together in Migration Cities: Living-Lab Experiences as a Social Innovation Model
MAKALENİN TÜRÜ **Araştırma Makalesi**
MAKALENİN KODU **EgeMim, 2023-1 (117), 48-53**
MAKALENİN YAZARLARI **Erhan Kurtarır,** Dr. Öğr. Üyesi., Yıldız Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Feral Geçer Sargın, Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Emel Karakaya Ayalp, Doç. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
MAKALENİN GÖNDERİM TARİHİ **10.10.2022**
MAKALENİN KABUL TARİHİ **16.02.2023**
YAZAR İLETİŞİM BİLGİSİ **erhankurtarir@gmail.com, feralgecer@gmail.com, emelkarakaya@gmail.com**
ORCID **0000-0002-4103-2194 (E. Kurtarır), 0000-0002-6701-3522 (F. Geçer Sargın), 0000-0001-9469-9657 (E. Karakaya Ayalp)**

öz Bu makale, göç kentleri olan, İstanbul, İzmir ve Hatay'da birlikte yaşam deneyi olarak gerçekleştirilen "yaşayan laboratuvar" deneyimlerini ve sonuçlarını değerlendirmektedir. Bu makalenin amacı bir sosyal inovasyon modeli olarak yaşayan laboratuvar deneyimlerini göç karşısında kapsayıcı kentlerin ortak amacı olan huzurlu birlikte yaşam süreçlerinin kurulabilmesi için kullanılabilecek alternatif bir yöntemi tartışmaya açmaktır. Makale bu amaç doğrultusunda paylaşmayı hedeflediği deneyimleri üç bölümde aktarmaktadır; ilk bölümde birlikte yaşam modeli olarak üretilen yaşayan laboratuvar yaklaşımı ele alınmıştır. İkinci bölümde göç kentlerinde kurulan POT-A Kentsel Yaşayan Laboratuvar (KYL) deneyimleri irdelenmiş, son bölümde bu makalenin dayandığı araştırmanın bir sosyal inovasyon modeli önerisi olarak kullandığı POT-A KYL bileşenleri ve önerileri değerlendirilmiştir.
ANAHTAR KELİMELER göç kentleri, birlikte yaşam, sosyal inovasyon, yaşayan laboratuvar, sosyal uyum

2012 yılından itibaren Suriye'den gelen kitlesel göç sebebiyle Türkiye sığınma arayan göçmenler için, geçiş ülkesi niteliğini değiştirerek, dünyadaki en kalabalık hedef ülke hâline gelmiştir. Fakat bu yeni duruma yasal, yönetsel ve toplumsal olarak hazırlıksız girilmiştir. Hâlbuki hem ülkeye girişi kabul edilen mültecilerin haklarının gözetilebilmesi için hem de yerel nüfusla birlikte uyumlu bir geleceğin yaratılabilmesi için, gittikçe kalıcı hâle gelen bu göçmen nüfusun toplumsal uyum süreçlerinin en başından itibaren planlı biçimde yönetilmesi gerekirdi (Öztürk ve Karakaya Ayalp, 2022). Geldiğimiz noktada yere özgü farklılaşan dinamiklerin keşfedilmesi ve yasal/yönetsel çerçevede yerel yönetimlerin etkin hâle getirilmesi en önemli stratejik karardır. Bu yazının dayandığı araştırma projesi ulus aşırı zorunlu göç karşısında yerel uyum süreçlerinin yönetimindeki eksikliğin farkında olan ve buna dönük sosyal inovasyon yaklaşımı içeren bir model önerisi geliştirmek üzere kurgulanmıştır. Araştırma projesi, özetle üç temel hedefe dönük olarak disiplinler arası geniş bir ekip tarafından yürütülmüştür. İlk aşamada kapsayıcı bir toplum olma yönünde kent mültecileri ile yerel toplum arasındaki uyum süreçlerinin keşfedici analizinin yapılması; ikinci aşamada uyum süreçlerinde geliştirilmesi gereken sosyal inovasyon modelinin tasarlanması ve son olarak da kapsayıcı kentler için bir strateji yol haritası ve kapsayıcı kent endeksinin üretilmesi adımlarından oluşur.

Çalışmanın ilk aşamasında İstanbul, Hatay ve İzmir kentlerinde eş zamanlı saha çalışmaları yürütülmüştür. Saha çalışmaları kapsamında analiz ölçeği olarak mahalle ölçeği belirlenmiş, kent mültecilerinin nüfus yoğunluğu temel alınarak, kentte en yoğun yaşadıkları ilçelerin en yoğun nüfusu barındıran mahalleleri seçilmiş ve T.C. vatandaşlarıyla anket ve görüşmeler, kentsel mültecilerle de derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışılan ilçeler İstanbul'da Zeytinburnu, Sultanbeyli ve Kadıköy; İzmir'de Konak (Basmane mevkii) ve Hatay'da Antakya, Reyhanlı ve Kırıkhan ilçeleridir (Şekil 1). Birlikte yaşam pratikleri, uyum süreçleri ve geleceğe dönük beklentileri gibi konularda yürütülen görüşmelerde üç ilde seçilen mahallelerde T. C. vatandaşlarıyla 1819 anket, mülteci nüfusla ise 180 derinlemesine görüşme yapılmıştır. Ayrıca alandaki uzmanlar, yerel kurumlar ve diğer paydaşlarla da görüşmeler ve odak grup toplantıları gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde özellikle aynı mahallelerde yaşayan kişilerin birbiri hakkında algıları ve aralarındaki etkileşimin boyutları açığa çıkarılmaya çalışılmış, etkinlik önerileri toplanmıştır. Bu yazının ana temasını oluşturan ve projenin ikinci aşamasında geliştirilen sosyal inovasyon modelinin kurulması için bu görüşmeler altlık oluşturmuş, yere özgü geliştirdiğimiz POT-A etkinlikleri, sahada alınan cevaplar çerçevesinde tasarlanmıştır. Bu makalede yukarıda özetle sunulan araştırma projesinin ikinci safhasında geliştirilen, göç sonrası adaptasyon ve uyum süreçlerinin yenilikçi bir bakış açısıyla analizine dönük

SAĞ ÜSTTE Birlikte Yaşamın İnşası İçin Geliştirilen Model Şeması, Yazarlar tarafından üretilmiştir, 2020 (Şekil 1)

geliştirdiğimiz bir sosyal inovasyon modeli tasarımı olan "POT-A Kentsel Yaşayan Laboratuvarı" (KYL) deneyimi ele alınmaktadır. Bu kapsamda, "adaptasyon ve uyum süreçlerinin" karşılıklı etkileşiminin gözlenebilmesi amacıyla üç ilde seçilen mahallelerde yaşayan ve programa katılmaya gönüllü olan temsilcilerle "yaşayan laboratuvar-living lab", biri sanal diğeri gerçek mekân olmak üzere iki etkileşim alanı kurulmuştur. Ada olarak adlandırılan gerçek kentsel etkileşim alanında yerel toplum ve göçmenlerin planlı aktiviteler kapsamında kurdukları diyalog ve etkileşimin analiz edilmesi sağlanırken, Adaptör olarak adlandırılan web tabanlı ve akıllı mobil cihaz uyumlu uygulama (app) üzerinden sanal ortamda sosyal etkileşim süreci analiz edilmiştir. Bu makale daha çok alanda kurulan fizik mekândaki etkileşim alanı deneyimlerini ele almaktadır. Analiz çalışmasındaki önemli hedeflerimizden biri, göçmenler ve yerel toplum arasındaki uyum ve adaptasyon süreçlerinde hangi parametrelerin hangi tür mekânda (fiziksel ya da sanal), hangi kişiler/gruplar arasında etkileşimi arttırabildiği ya da arttıramadığının keşfedilmesi olmuştur. Bu kapsamda her üç ilde gerçekleştirilen saha çalışmalarının sonuçlarına dayanan, dünya üzerinde göç alanında etkinlik gösteren çeşitli yaşayan laboratuvar pratikleri ve yerel inisiyatiflerin hâlihazırda yürütmekte oldukları pratikleri de dikkate alan, her üç yerelin özgünlüğüne göre kurulan, birlikte yaşam ve etkileşim alanı olarak tanımladığımız, POT-A KYL modeli oluşturulmuştur (Şekil 1). Yaşayan laboratuvarların yerelde kurulması amaçlanan birlikte yaşam ortamının hangi sosyal ilişki pratikleri ve alanları üzerinden geliştirilebileceği konusunda yere özgü politika ve eylemler geliştirilmesini sağlayacak bir potansiyeli olduğu görülmüştür. Özellikle göç kentlerindeki yerel yönetimlerin sosyal uyum çalışmalarında kullanabilecekleri bir yenilikçi yöntem sunarken aynı zamanda hem kurumlar hem de yerel topluluklar için karşılıklı etkileşimli öğrenme ve ortak üretim ortamı da yaratmaktadır. Bu açıdan sosyal uyum çalışmaları için özgün bir değere sahiptirler.

POT-A KYL modelinin üretim sürecinde disiplinlerarası kurulmuş araştırma ekibinin seçilen çalışma alanlarında geçmişte edindiği saha deneyimi, farklı yerel inisiyatiflerdeki gönüllü çalışma deneyimleri, çalışmanın yürütüldüğü süreçte mahalleli ile kurduğu iletişim ve kent aktörleri ile geliştirdiği yerel ilişkiler bu çalışmanın özgün değerine katkı sunmuş ve modelin tasarım sürecini zenginleştirmiştir. Model fiziki mekânla sanal platformun birlikteliğini önerdiği için alanında ilk defa uygulanan yenilikçi bir yaklaşımı gerçekleştirmiştir. Her iki ortamın da temel çıktısının bir kültürleşme potası oluşturarak sosyal uyumu destekleyecek pratikler üretmesi hedeflendiğinden POT-A (Pot of Acculturation- Kültürleşme Potası) kavramsallaştırması kullanılmıştır.

Dünyada Kentsel Yaşayan Laboratuvarının Göç ve Birlikte Yaşam Hedefi İçin Kullanımı

Göçmen grupların ağırlıklı olarak kentsel alanlarda bir arada yaşama ve kentsel problemlere ilişkin ihtiyaç ve çözümleri ortak belirleyebilmelerine olanak sağlayan "ortak üretim (co-production) süreçleri" günümüzde birçok kamu otoritesi ve sivil toplum kuruluşları tarafından benimsenmeye başlanmıştır (Westerlund ve Leminen, 2011; Akay Ertürk ve Kurtarır, 2020). Söz konusu ortak üretim süreçlerinin tüm kentliler tarafından deneyimlenebildiği mekânlar olarak karşımıza çıkan kentsel yaşayan laboratuvarlar ise genellikle yerel yönetimler tarafından oluşturulan, yenilikçi ve bilgi ve iletişim teknolojilerini de içeren kentsel hizmetlerin tüm kentliler tarafından üretilebilmesine olanak sağlayan kamusal alanlardır (Molinari, 2011).

Schuurman'a göre (2015) "yaşayan laboratuvar", geçici bir bakış açısı yerine, organize biçimde ve gerçek hayat deneyinden oluşan yeniliklere ve birden fazla paydaşı içeren farklı yöntemlerle aktif kullanıcı katılımına dayanan inovatif bir yaklaşımdır. Yaşayan laboratuvar kavramı ve uygulamalar tarihsel olarak işbirliğine dayalı tasarım (1970'ler), bilgi teknolojileri entegre edilmiş deneyler (1980'ler) ve dijital kent projeleri



(1990'lar) hareketlerine dayanmaktadır (Schuurman, 2015). 2000'li yıllara geldiğimizde, Mitchell (2000) kent sakinlerinin planlama ve tasarım süreçlerine daha aktif katılımını sağlamak üzere bu yöntemi kullanarak uygulama modeline dönüşmesine ve ekonomi ve teknoloji alanlarında kullanılmasına öncülük etmiştir. Bu uygulama, kentsel yaşayan laboratuvar ya da kentsel yaşam laboratuvarları (KYL) olarak anılmış ve geleneksel yaşayan laboratuvar yaklaşımını yenileyerek bir tür evrim geçirmiştir.

Temel olarak, KYL uygulamaları çok çeşitli yerel deneysel projelerin katılımcı yaklaşıma dayanılarak ortak üretildiği ve gerçek yaşam bağlamındaki kentsel sorunlara yenilikçi yöntemlerle çözüm üretildiği mekânlardır (Steen ve Van Bueren, 2017). Böylece, KYL, alanda artan yazın ile sadece yenilikçiliğe atfedilmiş bilişim ve iletişim teknolojileri alanlarında değil, sosyal bilimler, siyasal bilimler, mekânsal bilimler alanlarında ve planlama disiplini içinde ölçekler arası toplumsal uyum projeleri ve bunlara bağlı yeni yaşam kurgularında yer aldığını söylemek mümkündür. Bu laboratuvarlar ayrıca, politika yapıcılar ve kullanıcılar/vatandaşlar tarafından yeni politikalar ve düzenlemeler tasarlamak, araştırmak,

incelemek, rafine etmek ve bunların uygulanmalarından önce potansiyel etkilerini değerlendirmek için de kullanılırlar. Göçmenlerin sosyal uyumu ile ilgili KYL örnekleri incelendiğinde Göçmen Laboratuvarı [Migration Lab], Göç Siyasa Laboratuvarı [Immigration Policy Lab] ve Göçmen Entegrasyon Laboratuvarı [Migrant Integration Lab] olmak üzere üç örnek öne çıkmaktadır (Tablo 1) (URL-1 ve URL-2).

KYL yönteminin göç alanında uygulandığı örneklerden ilki, Göçmen Laboratuvarı ismi ile 2014'te bir internet bloğu olarak sanal ortamda, 2015'te ise fiziki mekânda Avrupa'nın çeşitli kentlerinde örgütlenmiş, sosyal uyumun hedeflendiği ve göçmen nüfusa yönelik bir KYL'dır . "Göçmen Laboratuvarı Salonu" (Migration Lab Livingroom); kentsel veya kırsal herhangi bir alana uyarlanabilir bir yapıya sahip taşınabilir/gezici nitelikte fiziki mekândır. Temel etkinlik alanı aynı sokakta, mahallede ya da kentte birlikte yaşayan insanlar için birlikte üretme, tartışma ve öğrenme ortamı sağlamaktır.

İkinci örnek olan Göç Siyasa Laboratuvarı akademisyenlerin kurmuş olduğu ve farklı disiplinlerden çok sayıda akademisyenin katkı verdiği, farklı kamu ve sivil toplum kuruluşları ile çeşitli paydaşlıklar kurmuş olan ve Stanford Üniversitesi ile Zürih Federal Teknoloji Üniversitesi'nde iki ayrı araştırma ofisinden oluşan bir akademik inisiyatiftir. Büyük veri setleri, yaratıcı araştırma tasarımları, ileri teknoloji analiz yöntemlerini göçmenlerin karşılaştıkları ivedi sorunların çözülmesine katkı üretmek üzere kullanırlar . Misyonları, politika yapıcılara ve göçmen toplumlara hizmet veren kurumlara rehberlik ederek araştırmalara çözüm üretmek ve yaşam kalitesini geliştirmeye ilham vermektir. Sadece siyasa yoluyla yenilikçilik üretmeye değil, program, eylem ve deneyim tasarımı ile devlet kurumlarının ve STK'ların eksikliklerini daha iyi anlamasını sağladıklarını ve gündelik yaşam sorunlarına daha işbirlikçi ve duyarlı yaklaşabilen bir kamusal etkiyi yaratma yolunu keşfettiklerini iddia etmektedirler. Göçmenlerin ülke seçimi, iş piyasasına erişim, etnik ağlar, toplumsal tutum, uyum, toplum sağlığı, yurttaşlık ve vatandaşlık konularında projeler yürütmüşlerdir.

Son örnek Göçmen Entegrasyon Laboratuvarı entegrasyon sonuçlarını uzun vadede geliştirmeyi hedefleyen, mülteciler ve ev sahibi topluluk arasında önemli ilişkilerin kurulmasını teşvik eden ve yedi farklı ülkede etkinlik gerçekleştiren bir sivil toplum inisiyatifidir . Amacı, kamusal alanı yeniden düşünmek ve kapsayıcı topluluklar kurmak olarak ifade edilmiştir. Aktivistlerin kişisel göç hikayesi ve deneyiminden hareket ederek oluşturduğu blog üzerinden sanal mekânda yerel halk, mülteciler ve göçmenlerle göç hakkında tartışmalar başlatmıştır. Projenin gelişmesiyle fiziksel bir ortama geçilerek, çeşitli uluslararası kurum ve kuruluşlardan hibe ve fon destekleri alınarak gerçek mekânda etkinlikler sürdürülmüştür.

ALTTA Göç Alanında KYLler, Geçer Sargın F. ve Karakaya Ayalp, E., 2020 (Tablo 1)

KYL Adı		Göçmen Laboratuvarı (Migration Lab)	Göç Siyasa Laboratuvarı (Immigration Policy Lab)	Göçmen Entegrasyon Laboratuvarı (Migrant Integration Lab)
İnisiyatif Yapısı Paydaşlar (Uluslararası/ Çok Uluslu)		Kişisel Girişim (Başlangıç) STK, Üniversite, Vakıf	Akademisyenler (Başlangıç) Kamu, STK, Akademisyenler, Üniversite Araştırma Ofisleri, Vakıflar	STK, Vakıflar, Kamu, Üniversite
Çalışma Alanı		Göçmen sorunlarının sanat aracılığıyla ifadesi Okullarda kültürlerarası iletişim ve çeşitlilik Kentsel/Kamusal yaşam salonları Göçmenler ve yerel halk ile birlikte dönüştürmek	Mülteciler Kayıtsız bireyler/toplumlar Vatandaşlığa yeni kabul edilmiş bireyler/toplumlar.	Sürdürülebilir stratejiler Sürdürülebilir entegrasyon Kusursuz iletişim çözümleri Yenilikçi laboratuvarlar
Kuruluş Tarihi		2014 (Kişisel websitesi) 2015 (Fiziksel Mekan)	2014	2014
Platform	**Sanal Ortam**	migrationlab.org	immigrationlab.org	migrantintegrationlab.strikingly.com
	Fiziksel Mekan	Göçmen Laboratuvarı Salonu Migrationlab Living Room	Stanford Üniversitesi ETC Zürih Üniversitesi	Paris Ofisi
Fiziksel Mekan Niteliği		Taşınabilir/Gezici	Kalıcı Yönetim Ofisi (Araştırma Merkezi)	Kalıcı Yönetim Ofisi
Kapsamı		Yerel halk Mülteciler Göçmenler Turistler	Mülteciler Kayıtsız bireyler/toplumlar Vatandaşlığa yeni kabul edilmiş bireyler/toplumlar	Yeni Gelenler Etnik Azınlıklar ve toplumlar Dezavantajlı gruplar (2. ve 3. kuşaklar, kadınlar ve çocuklar) İşsiz ülkeler-özel durumlar
Etkinlik Alanı Ölçeği		Sokak Mahalle Kent	Ulusal/Uluslararası (Politika Yapıcılara ve Göçmen Topluluklara rehberlik) Stratejik Politik	Kamusal Alan
Çalışma Alanlarının Coğrafi Dağılımı		Amsterdam Rotterdam Viyana Lahey Limerick Bari	Avrupa Amerika Ortadoğu	Hollanda İtalya Yunanistan Romanya Almanya Fransa Türkiye
Proje Konuları		Proje ve fon bazlı etkinlikler	Göçmenlerin ülke seçimi İş piyasasına erişim Etnik ağlar Toplumsal tutum Uyum Toplum sağlığı Yurttaşlık ve vatandaşlık	Göçmen girişimciliği Medya laboratuvarı Göçmen ve düşük gelirli sanatçı laboratuvarı Mutfak laboratuvarı Zanaat ve sanat atölyeleri Farkındalık kampanyaları

POT-A Kentsel Yaşayan Laboratuvar (KYL) Deneyimi

POT-A KYL çerçevesini oluştururken saha çalışmaları deneyiminden, dünyadaki göç laboratuvarları deneyimlerinden ve yereldeki özgün birikimlerden yararlanmıştır. İstanbul, İzmir ve Hatay'da yetişkin bireylerden oluşan 10'ar T. C. vatandaşı ve 10'ar kent

mültecisinin sürekli katılımıyla üç ay boyunca yürütülmüş olan faaliyetlerin, atölyelerin ve etkinliklerin kalıcı bir mekânda ve mahalle ölçeğinde bir birlikte yaşam deneyimine dönüşmesi amaçlanmıştır. Yerel halk ile göçmen toplumunun birbirine yaklaştırılması, aynı mahalleyi paylaşan ama iletişimi kısıtlı olan komşuları bir ortak aktivite mekânında buluşturması, birlikte üretmeye teşvik etmesi ve yereldeki farklı paydaşları dahil etme çabası bu modelin özgün yanlarıdır. Ayrıca POT-A deneyiminin diğer hedefi de iki komşu toplumsal grubun (vatandaş ve göçmen) sosyal etkileşimlerinin yüksek ve düşük olduğu aktivite türleri de gözlenmiştir. Böylelikle yere ve mahalleye özgü sosyal etkileşimin geliştirilebileceği yerel dinamikler keşfedilmiştir. Bu yönüyle yenilikçi bir metotla kentsel veri üretilmesi sağlanmıştır.

POT-A KYL uygulaması göç alanında denenen kontrol grubu olarak belirlenen gönüllü bir katılımcı grubunun etkileşiminin belirli bir süre boyunca belirli bir mekânda izlendiği ilk yerel uygulama olmuştur. Her üç ilde de Eylül 2019'da farklılaşan yerel özellikler, ihtiyaçlar ve sınırlılıklar çerçevesinde saha görüşmelerinin yapıldığı ilçelerde yerel yönetimlerin desteği ile kurulmuştur.

İstanbul Sultanbeyli kentsel yaşayan laboratuvarı için Sultanbeyli Mülteci Derneği binasında kalıcı bir yer tahsisi yapılmıştır. Tahsis edilen alan yeniden düzenlenerek yaşayan laboratuvarın kendine ait bir mekânı olarak kurulmuştur. İzmir'de İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde Konak ilçesindeki Tarih Tasarım Atölyesi haftanın bir günü yaşayan laboratuvar etkinleri için POT-A ekibine tahsis etmiştir. Hatay'da ise Hatay Büyükşehir Belediyesi tarafından Antakya ilçesindeki HATMEK içinde yaşayan laboratuvar mekânı olarak belirli günlerde kullanılabilmesi için bir salon tahsis edilmiştir. Hem İzmir hem de Hatay'da büyükşehir belediyeleri bir pilot çalışma olarak geçici mekân sunarken İstanbul Sultanbeyli İlçe Belediyesi ve Mülteciler Derneği kalıcı bir mekân tahsisi, ayni destek ve personel desteği sağlanmıştır, fakat araştırmanın etkinlik tasarımı ve aktiviteleri tamamlanmakla birlikte, çalışma sonuna doğru ortaya çıkan pandemi koşulları ve alınması gereken tedbirler sebebiyle fiziksel mekanlar kalıcı hâle getirilememiştir.

Saha çalışmaları sırasında hem vatandaşlar ile yapılan anketlerde hem de göçmenler ile yapılan mülakatlarda KYL aktivite tercihleri ve etkinliklere katılma istekleri sorulmuştur. KYL aktivitelerine katılmaya gönüllü olan bu bireylerin birlikte yaşam ve uyum süreçleri açısından aynı mahallede yaşıyor olmalarından dolayı birbirleri hakkında çeşitli olumlu ya da olumsuz ön yargılara sahip oldukları ön görüşmelerde tespit edilmiştir. Bu sebeple POT-A KYL tasarımında görüşmelerde elde ettiğimiz sorun alanlarına dönük empati geliştirebilme, birlikte hareket edebilme, dayanışmayı pekiştirme amaçlı atölyelerle yerel dayanışmayı destekleyecek pratikleri geliştirmek hedeflenmiştir. Ayrıca katılımcıların sosyal kapasitelerini ve kentsel farkındalıklarını geliştirmek için de hukuki statüleri ve temel hakları öğrenme, toplumsal-kamusal alanı kullanma becerilerini geliştirme, emek piyasasına giriş ve girişimcilik becerilerini geliştirme, yerel kurum ve kuruluşların yetki-sorumluluk ve hizmet alanlarını tanıma, kenti ve mahalleyi tanıma gibi etkinlikler de KYL programının tasarımına dahil edilmiştir.

POT-A KYL aktivitelerinin ve atölyelerinin tasarımı için ilk etapta uzmanlarla bir atölye gerçekleştirilmiş sonrasında da sahada mülakatlar sırasında görüşülenlere danışılmıştır. Yaşayan laboratuvarların kurulduğu il ve ilçelerde gerçekleşmiş diğer benzer çalışmalarda genellikle fonlayan kuruluş, proje sahibi kurum veya yürütücü ekibinin tüm eğitim ve aktivitelerini önceden belirlediği ve eldeki hazır kaynaklarını yerel ihtiyaç analizi yapmadan veya karar süreçlerine katılımı gerçekleştirmeden sundukları görülmüştür. Çalışma kapsamında modelin katılımcı tasarım stratejisi çalışmanın özgün yanlarından birisi olmuştur. Bu açıdan Türkiye'de gerçekleştirilen ulusal ve uluslararası fonlu kapasite ve beceri geliştirme projelerinin, meslek edindirme projelerinin ve uyum çalışmalarının çoğunun yerel ihtiyaç analizini yapmadan ve katılımcı süreçleri işletmeden tasarlanmasının ve uygulanmasının bu proje ve programların en zayıf yönleri olduğunu düşündürmektedir.

Bu anlayışla POT-A çalışması kapsamında İstanbul, İzmir ve Hatay'da kurulan Kentsel Yaşayan Laboratuvarları mekanlarının kurucu temel ilkeleri üç şehirdeki ekiplerin yürüttükleri ortak çalışmaları ve paydaş katılım toplantıları neticesinde aşağıdaki gibi belirlenmiştir. Buna göre POT-A KYL:

. İnsan ölçeğini esas alır.
. Genellemeler yerine yerelliği savunur.
. Kapsayıcıdır; yerelin ortak ihtiyaçlarına odaklanır ve sadece bir sosyal gruba odaklanmaz.
. Faaliyetlerinde kapsayıcıdır; göçmenlerin ve vatandaşların sosyal ve kültürel etkileşimini hedefler.
. Süreç Analizi Odaklıdır: Katılımcı grubuyla yürütülen süreci ve etkileşimdeki değişimi takip eder.
. Göç gibi dinamik bir olguyu gerçek zamanlı olarak takip etmeye odaklanır.
. Katılımcıdır: Atölye temasını ve aktiviteleri esnek bir tasarımla ve tüm katılımcıların katkılarıyla yere özgü ihtiyaçlara göre belirler.
. Gerçek ihtiyaç tespitine önem verilir. KYL kapsamındaki belirlenen programın amacı ve ilkeleri katılımcılara sunulur, birlikte yürütülecek program için alternatif senaryolar yaratılır, uygulanabilir seçenekler azaltılır ve sahadaki ihtiyaca göre yere özgü bir faaliyet programı kararlaştırılır.
. Veriye dayalı sorun tespitini önemser. Sorun ve ihtiyaç tespitinde kentsel veriyi kullanarak somut tespitler yapar.
. Sanal ve gerçek mekânda eş zamanlı olarak yürütülür. POT-A birlikte yaşam alanı olarak hem fiziksel bir mekânı kurar hem de fiilen katılım gösterilemeyen aşamalarda erişilebilmesi için sanal platform kurarak etkileşimi iki alanda inşa eder.
. Yerelde kurulacak modelin işletilebilmesi için gereken yerel kapasiteyi kurmayı önemser. Bu açıdan, süreç takibi yapabilme, personel çeşitliliği yaratma, uzman bir yürütücü kadro kurabilme, sahadan öğrenmeyi pekiştirme ve yerel uygulamaya aktarma amaçlı kurumsal becerilerini geliştirir.

Yukarıda aktarılan kurucu temel ilkeler doğrultusunda POT-A KYL için katılım toplantıları, atölyeler, odak grup toplantıları ve derinlemesine görüşmeler

ETKİNLİK KATEGORİSİ	POT-A HATAY	POT-A İZMİR	POT-A İSTANBUL	Etkinlik Türü
Kültürel Etkileşim Dayanışma ve Toplumsal Hayata Katılım	Yüksek Katılım Yüksek Etkileşim	Yüksek Katılım Yüksek Etkileşim	Yüksek katılım Yüksek Etkileşim	**E1.** Tanıma, **tanış olma, birlikte yaşamda dayanışmayı** kurmayı pekiştirici etkinlikler **E4. Kültürel hayatı kurma** ve geliştirme yönünde farkındalık arttırma, beceri geliştirme atölyeleri
Kapasite Geliştirme ve Ekonomik Hayata Katılım	Yüksek Katılım Yüksek Etkileşim	Yüksek Katılım Orta Etkileşim	Düşük Katılım Orta Etkileşim	**E3. İş kurma, emek piyasasına erişme** konusunda kapasite geliştirici etkinlik ve eğitimler **E5. Hak temelli eğitim** atölyeleri, hukuki statüleri geliştirici bilgilendirme atölyeleri **E6. Temel eğitim atölyeleri** (dil, dijital okur-yazarlık, meslek, beceri vb.)
Kentsel Hizmetlere Erişim, Kentsel Aidiyet, Kent Hayatına Katılım	Yüksek Katılım Orta Etkileşim	Yüksek Katılım Yüksek Etkileşim	Yüksek Katılım Yüksek Etkileşim	**E2. Kent yaşamına ve sosyal yaşama katılma** konusunda beceri geliştirici etkinlikler **E7. Kentsel hizmetlere erişim** **E8. Kentsel çevre** ile ilişkileri geliştirme ve **aidiyeti** geliştirme çalışması.

ÜSTTE Kentsel Yaşayan Laboratuvarlar Etkinlik ve Etkileşim Tablosu, Özbakır, A. ve diğerleri, 2021 (Tablo 2)

sonrasında üç ana gruba ayrılabilen etkinlik kategorileri oluşturulmuştur. Etkinliklerin ilk grubundaki temel hedef; "kültürel etkileşimi, dayanışmayı ve toplumsal hayata katılmayı pekiştirme", ikinci grupta "yerel kapasiteyi geliştirme ve ekonomik hayata katılımı destekleme" ve son olarak "kentsel hizmetlere erişimi, kentsel aidiyet kurmayı ve kent hayatına aktif katılımı destekleyen etkinlikler" kategorileri belirlenmiştir. Tüm bu atölye ve etkinliklerin illerdeki farklılaşmasına bakıldığında ise yere özgü farklılaşan ve ortaklaşan çeşitli özellikleri olduğu görülmüştür (Tablo 2).

İlk kategoride yer alan etkinlikler her üç ilde de yüksek katılım ve yüksek etkileşimin yakalandığı kategori olmuştur. İkinci kategori etkinlikleri her üç şehirde de birbirinden farklı performans ortaya koyarken son kategoride İstanbul ve İzmir'de yüksek performans yakalanmış ama Hatay'da yüksek katılıma rağmen orta düzey etkileşimin yakalandığı görülmüştür. Özgün bir örnek olarak İzmir deneyimi İstanbul ve Hatay'a göre bazı açılardan farklılıklar göstermektedir. İzmir özellikle Avrupa'ya geçiş kapısı olarak görülürken Hatay ve İstanbul'dan daha geç hedef kent haline gelmiştir. Bunun yanında, İzmir'deki çalışma alanının kentin tarihsel olarak ve kesintisiz biçimde göçmenler için kente giriş kapısı olan Basmane Kapılar semtinden başlayarak Kadifekale'ye kadar uzanan bir mekânı tanımlaması, kentin bu bölgesinin çok etnisiteli, çok kültürlü ve çok katmanlı yapısı ile bir göçmen yaşam alanı oluşu POT-A KYL deneyiminde katılımın, dayanışmanın ve birlikte yaşamın geliştirilmesine katkı vermiştir.

POT-A KYL süreci hedeflediği adımları sırası ile gerçekleştirmiş fakat son aşamasında pandemi koşullarının ve tedbirlerinin de etkisiyle bu modelin yerelde sürdürülmesini sağlayacak kurumsal kapasitenin oluşturulması hedefi tamamlanamamıştır. Bu sebeple ancak bir kılavuz ve uygulama öneri ilkeleri sunularak kurulacak modelin tasarımında gerekecek ipuçları yerel yönetimlerin kullanımına sunulabilmiştir (Özbakır, A. ve diğerleri, 2021).

Sonuç

Bu makaleye kaynak olan araştırmanın yürütüldüğü her üç kent de tarihsel olarak göçmen geçiş kentleri olmaları ve/veya göçmen nüfusunun yerleştiği hedef kentler olmaları sebebiyle kadim göçmen kenti olarak tanımlanırlar. Araştırmanın yürütüldüğü mahalleler bulundukları ilçelerin en yoğun göçmen nüfusunu barındıran mahallelerdir. Böylesi mahalleler için en büyük tehdit karşılıklı etkileşimi kurulamayan yerli ve göçmen nüfusun bütünleşemeyip ayrışmaları ve sonrasında da çatışmalarıdır. Eğer yerel etkileşim süreci yönetilemezse yeni gelen hassas ve kırılgan grupların yeni yerleştikleri yerlerde izole olarak görülmeyen topluluklar hâline gelmeleri mümkündür. Bu durumda da, iç siyasetin ve medyanın nefret söylemini ve yabancı düşmanlığını tetikleyici açıklamalarının da etkisiyle, birer hedef hâline gelme olasılıkları artmaktadır. Medyaya yansıyan çeşitli haberler mülteci yoğun mahallelerde yerel çatışma ortamının ve saldırıların yer yer oluştuğunu göstermektedir. Böylesi bir ortamda toplumsal uyumun yakalanabilmesi ve önyargıların ortadan kaldırılabilmesi için yerel sosyal programların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla atılacak adımlarda öncelikle yerel ihtiyaçların, sosyal dinamiklerin ve etkileşim ortamının araştırılıp tanınması gereklidir. Yürütülecek uyum programlarında da karşılıklı iki grubun birbirini tanıması sağlanarak yabancı düşmanlığının ve dezenformasyonun ortadan kaldırılmasının hedeflenmesi en uygun yerel stratejidir. POT-A deneyimleri göstermektedir ki birlikte uyumlu yaşam koşullarının kurulabilmesi için KYL modeli gibi iyi planlanmış ve süreç tasarımı katılımcı modellerle pekiştirilmiş sosyal-inovasyon yöntemlerine ve modellerine ihtiyaç vardır.

POT-A KYL modelinin tasarım adımları keşfedici araştırma, yere özgü göstergeleri ve ihtiyaçları belirleme, katılımcı süreçle müşterek kamusal alan inşası, esnek süreç yönetimi, izleme, sonuçların ve çıktıların raporlanması ve gelecek modeller için çıkarılan dersler ışığında yerel kapasiteyi geliştirme faaliyetlerinin ihtiyaç odaklı bir programla yürütülmesi olarak tanımlanabilir (Şekil 1). Bu modelin aşamaları sürdürülebilir birlikte yaşam alanı inşasını hedeflediği için döngüsel süreçler hâlinde katılımcı, esnek ve adaptasyon kabiliyeti yüksek biçimde ilerletilmek zorundadır. Aksi takdirde; parçacıl, kapsayıcı olmayan, kısa erimli, tepeden inme, yerel ihtiyaçları gözetmeyen ve bu sebeple de sürdürülebilir olmayan geçici eylem paketleri olarak kalmaktadırlar.

Dünya örnekleri de göstermektedir ki Kentsel Yaşayan Laboratuvar deneyimleri yerel sosyal-inovasyon modeli üretmekle birlikte, göç başlığı altında ele alındığında ismi Göç Laboratuvarı (Migration-Lab) olarak dar bir kapsamda kullanılmaktadır. Bu çalışmada önerilen yaşayan laboratuvar modeli ise var olan yaşayan laboratuvarlardan ve göç laboratuvarlarından içerik ve metodolojik olarak farklılıklar göstermektedir. Göç laboratuvarları sadece göçmenlerin ihtiyaçlarına odaklanan ve sadece göçmenlere açık bir model önerirken, POT-A KYL mahalle ölçeğinde etnisite, cinsiyet,

köken, vatandaşlığa dair yasal statü ve benzeri birçok farklılığı da kapsayarak, yere özgü birlikte yaşam ve etkileşim deneyimi sunan ortak ve kapsayıcı bir kamusal alan kurmayı amaçlamaktadır. Kapsayıcılık ilkesi gereği POT-A yerel uygulamalarında da aynı veya komşu mahallelerde yaşamakta olan vatandaşlar ile kentsel mültecileri bir araya getiren, birlikte yaşam pratiklerini geliştiren bir model kurgulanmıştır.

Çalışmanın önemli çıktılarından bir diğeri de sağlıklı bir birlikte yaşam modelinin kurulabilmesi için daha sonraki evrelerde yerel yönetimlerin göç politikası geliştirirken yer verebilecekleri ve uygulamalarına dahil edebilecekleri bir inovatif model üretmesidir. Bu modelin süreç tasarımından yerel faaliyetlerine kadar her aşamasında keşfedici nitelikte kurulan araştırma süreci modelin farklı yerleşimlere adaptasyon kabiliyetini de arttırmaktadır. Öte yandan araştırma ekibi tarafından sanal mekân ve paylaşım ortamı sağlanabilmesi için geliştirilen çok dilli "POT-A Uygulaması (POT-A App)" ise bu tür çalışmalar arasında özgün bir öneri olarak kullanılan etkileşim platformu olarak işlev görmüştür. Ulus aşırı göçmenlerin kentsel mekânda çok aktif olmasalar bile interneti göç sürecinin ilk evrelerinden itibaren tüm süreç boyunca aktif biçimde kullandıkları saha çalışmalarının önemli bulgularından biri olmuştur. Sosyal medya aracılığıyla tüm dünya ile iletişim hâlinde olmak ve özellikle de ülkelerinden haber almak amaçlı bu tür BİT uygulamalarını kullanmaya yatkın oldukları görülmüştür. Bu yeteneğin fizik mekânda kurulan aktiviteleri desteklemesi gereken bir alan olarak aktarılması önem taşımaktadır. Çünkü geliştirilen uygulama (app) sayesinde sosyal etkileşim zamana ve mekâna bağlı kalmadan sosyal medya aracılığıyla 7/24 etkileşim imkânı sunmuştur.

KYL modeli sayesinde birlikte yaşam pratiğini geliştirmeyi hedefleyen atölyelerin sonunda elde edilen bulgular ise yerel yönetimler ve bu modeli uygulayacak STK'lar için çok özgün bir veri de sunmaktadır. Biz araştırmamız kapsamında çalışmanın üçüncü temel çıktısı olan "kapsayıcı kent indeksini ve sosyal uyum amaçlı politika ve strateji yol haritası"nın üretilmesi için gerekli olan veriyi sadece saha çalışmaları olan anket ve görüşmelerden elde ettiğimiz verilerden değil aynı zamanda POT-A KYL çıktılarını da kullanarak geliştirdik. Diğer bir deyişle, kapsayıcı toplum olma yönünde göçmenler ve yerel toplum bileşenlerinin kolektif öğrenmesini sağlayacak, deneyim aktarımı ve anlayış birliğini destekleyecek bir müşterek mekânın ve platformun kentlerde var olan diğer kültürel grupların da algılanabilmesine yönelik geliştirilecek çalışmalarda kullanılabilecek alternatif ve yenilikçi bir yöntem olarak katkıda bulunması beklenmelidir. Yürütülen tüm saha çalışmaları ve analizleri bu perspektifle kurgulanırsa sosyal uyum ve birlikte yaşam hedefi doğrultusunda şimdikinden daha sürdürülebilir, veriye dayalı, yere özgü ve gerçekleştirilebilir sosyal politika ve programlar üretmek mümkün hâle gelebilecektir. ◘

• Bu çalışma TÜBİTAK 1003 Öncelikli Alanlar ve AR-GE programı kapsamında desteklenen "Kentsel Mültecilerin Adaptasyon ve Uyum Süreçlerine Yeni bir Bakış Açısı: Kapsayıcı Kent İnşası Amaçlı Sosyal İnovasyon Deneyi" başlıklı 117K826 kodlu ana proje ve iki alt proje 117K805 ve 117K829 kapsamında hazırlanmıştır ve TÜBİTAK tarafından fonlanmıştır.

DİPNOTLAR

1 Mülteci tanımı bu makalede Cenevre sözleşmesindeki tanımlar ile uyumlu olan ve zorunlu göç ile ülkesinden ayrılmak zorunda kalıp bir başka ülke olan Türkiye'ye sığınan, yabancı uyruklu olan ve uluslararası veya geçici koruma altında olan ya da olmayan tüm göçmenleri kapsamaktadır. Bu terimin tercih edilmesinin sebebi hukuki statülerin ülkelere göre değişen tanımları olsa da evrensel anlamda ülkesini çatışma, siyasi sebepler, ya da benzeri diğer zaruri sebeplerle terk etmek zorunda kalan ve ülkesine dönemeyen tüm göçmenlerin geçiş süreçlerinde hukuken birer mülteci olduklarının görülmesi olmuştur.
2 Hatay'da kent mültecilerinin emek piyasasındaki deneyimleri ve mekânsal faktörler için bakınız Karan, Çakır ve Kurtarır, 2020.
3 Kent mültecisi kapsamında, bir kontrol büyüklüğü olarak, Geçici Koruma Kapsamındaki Yabancılar (GKKY) statüsündeki kayıtlı Suriyeli nüfusun coğrafi dağılım büyüklükleri esas alınmıştır.
4 Çalışma alanı olarak seçilen iller, ilçeler ve bu ilçelerin en yüksek oranda ulus aşırı göçmen barındıran mahalleleri: İstanbul'da Zeytinburnu İlçesinin Yeşiltepe ve Nuripaşa mahalleleri; Kadıköy İlçesinin Dumlupınar ve Fikirtepe mahalleleri, Sultanbeyli İlçesinin Mehmet Akif Mahallesi, Hatay'da Antakya İlçesinin Aksaray ve Emek mahalleleri, Kırıkhan İlçesinin Gazi ve Barbaros mahalleleri, Reyhanlı İlçesinin Değirmenkaşı ve Esentepe Mahallleri; İzmir'in Konak İlçesinin Ali Reis, Altay, Süvari, Kubilay, Pazaryeri, Sakarya, Mirali, Yeni, Kocakapi ve Kadifekale mahalleleridir.
5 URL-3
6 URL-4
7 URL-5
8 İzmir vakası derinlemesine görüşmelerin detaylı çıktısı için bakınız Karakaya Ayalp ve Yangın Kiremit, 2021.

KAYNAKLAR

• Akay Ertürk, Selma ve Kurtarır, Erhan. Editörden: Göç ve Kent Özel Sayısı, Göç Dergisi, 8 (1), 1-9, 2021.
• Geçer Sargın, Feral ve Karakaya Ayalp, Emel. "Forming Bonds: A New Social Innovation Perspective for Izmir Living Lab Experience", The City and Complexity – Life, Design and Commerce in the Built Environment, AMPS Proceeding Series 19.2, Londra: Londra Üniversitesi, 354-364, 2020.
• Karakaya Ayalp, Emel ve Yangın Kiremit, Esen. İzmir'in Kapıları: Kent Mültecilerinin Göç Hikayeleri ve Yaşam Koşulları, Kent Akademisi, 14 (3), 659-686, 2021.
• Karan, Olgu, Çakır, Bilge ve Kurtarır, Erhan. Hatay'daki Suriyeli Mültecilerin Girişimcilik Alanındaki Deneyimleri ve Mekânsal Faktörler, Göç Dergisi, 7 (1), 77-94, 2020.
• Leminen, Seppo. "Coordination and Participation in Living Lab Networks." Technology Innovation Management Review sayı: 3(11) (2013): 5-14.
• Mitchell, William J. Designing the Digital City. Digital Cities: Technologies, Experiences, and Future Perspectives, Ishida, Toru, Isbister, Katherine (editörler.), 1-6. Springer. 2000.
• Molinari, Francesco. Best Practices Database for Living Labs: Overview of the Living Lab Approach. Alcotra Innovation Project. Deliverable 2.3. (2011) (erişim 01.10.2020)
• Özbakır, Ayşegül, Çakır, Bilge, Karakaya Ayalp, Emel, Kurtarır, Erhan, ..., Geçer Sargın, Feral, Ayalp, Ekrem. Kentsel Mültecilerin Adaptasyon ve Uyum Süreçlerine Yeni Bir Bakış Açısı: "Kapsayıcı Kent İnşası" Amaçlı "Sosyal İnovasyon Deneyi", TÜBİTAK 1003 Öncelikli Alanlar ve AR-GE Projeleri, 117K826, 117K829, 117K805 Kodlu Projeler Sonuç Raporu, Ankara: TÜBİTAK, 2021.
• Öztürk, Sevim Pelin ve Karakaya Ayalp, Emel. Permanent residency under temporary protection: Syrian refugees' (steady) agglomeration pattern in Turkey. Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science, 49 (8), 2287–2289, 2022.
• Schuurman, Dimitri. Bridging the Gap Between Open and User Innovation? : Exploring the Value of Living Labs as a Means to Structure User Contribution and Manage Distributed Innovation. GhentLo Üniversitesi, Politik ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Brüksel, Belçika, 2015.
• Steen, Kris ve Van Bueren, Ellen. Urban Living Labs. A Living Lab Way of Working. Amsterdam: Amsterdam Institute for Advanced Metropolitan Solutions, 2017.
• Westerlund, Mikka ve Leminen, Seppo. Managing the Challenges of Becoming an Open Innovation Company: Experiences from Living Labs. Technology Innovation Management Review, 15, 223–231, 2011.
• URL-1. Immigration Policy Lab. "Immigration Policy Lab Stanford/Zurich Home" Son güncelleme 2022. https://immigrationlab.org/
• URL-2. Pana, Laura M., ve Mattar, Daniela V. Migrationlab Social Impact Report (2016) http://www.migrationlab.org/
• URL-3. Immigration Policy Lab. "Immigration Policy Lab Stanford/Zurich About Us" Son güncelleme 2022. https://immigrationlab.org/about-us/
• URL-4. Migration Lab. "Migration Lab About" Son güncelleme 2021. https://www.migrationlab.org/why
• URL-5. Migrant Integration Lab. "Migrant Integration Lab" Son güncelleme 2022. https://migrantintegrationlab.mystrikingly.com/